

FULL LEXICOGRÀFIC

DE LA COMISSIÓ COORDINADORA LEXICOGRÀFICA DE CIÈNCIES,

integrada per l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, el Col·legi de Farmacèutics de Barcelona, el Col·legi de Metges de Barcelona, la Fundació Torrens i Ibern, la Institució Catalana d'Història Natural, la Societat Catalana de Biologia, la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques (les tres últimes, filials de l'Institut d'Estudis Catalans), l'Institut de Tecnologia de la Construcció de Catalunya i els estudiants dels grups dinamitzadors del català a les Universitats de Barcelona.

núm. 4

Barcelona, juliol 1979

SUMARI: *Nota prèvia.* — *Han dit...* — *Les unitats de mesura elèctriques i electròniques*, per Lluís Marquet. — *Miscel·lània* (*El sufix faent*, per C. D. — *No digueu «tiroideu»*, si us plau, per O. C. — *La pronunciació de «fluor»*, per J. P.) — *Correu del full.*

NOTA PRÈVIA

La Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències ja té més de dos anys d'existència. Com tantes d'altres empreses del país, no continua uns treballs o uns estudis; els comença. És el nostre fat: ens passem la vida començant. En un film portuguès —un film exquisit— que es diu *O castello*, un infant feia, amb la il·lusió dels creadors, un castell de sorra a la platja. Fins que, per culpa d'una ona que portava malícia, el rompent escumós l'hi esbucava. I l'infant començava de nou el castell, més platja endins. I, quan no eren uns gossos juganers, eren uns xicots empedreïts i, si no, un obès distret. I el noieta recomençava sempre, «amb un goig als ulls que em recordava» la tenacitat i la joia del qui no coneix el descoratge. I encara, quan ja queia la tarda i se n'anava amb la germana cap a casa, es girà d'una revolada, es desempallegà de la mà de la joveneta i, duna avall, arrencà a córrer cap a la platja, que, aquest cop, havia estat un estrany garbí. I calia recomençar el castell.

Igualment, el nostre país s'ha passat el segle començant: després del pas de la tempesta o del pas de l'enveja o del pas del malastre. Si l'edificació hagués tingut continuïtat, avui la casa faria goig de veure; i ara no, perquè ha calgut massa vegades començar de nou. La penosa situació, però, ha resultat atenuada per l'entusiasme dels homes —en el moment de començar de nou sempre n'hi ha hagut— que han emprès el treball. Fins i tot, qui sap si amb un major ardiment que si haguessin hagut només de vigilar tranquil·lament un rumb. Aquest coratge i la voluntat de recuperar el temps forçadament perdut han estat la salvació de moltes ruïnes. Són les qualitats inherents a la disposició dels començadors. Ara, el país necessita molts començadors que, amb el respecte i la gratitud deguts als qui ens han precedit en la lluita i a llurs experiències i a les eines que ens han llegat, comencin de nou el castell. Com el tenaç i tossut i indeclinable infant portuguès.

La Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències s'ha inscrit, en aquest sentit, en el registre dels començadors. Perquè amb aquest volgut estat d'ànim imprimeix —ens sembla— un major tremp i una més gran obstinació a l'empresa.

Hem de recuperar el temps perdut. Per tal d'aconseguir-ho —o d'ajudar-hi—, la Comissió —que no està constituïda per unes persones, sinó per un complet ventall d'entitats científiques— ofereix la seva ajuda als docents de qualsevol grau de qualsevol de les

Ciències, als escriptors, correctors i editors de textos del nostre camp i a tots els científics que comparteixin la nostra inquietud. La nostra estructura i la nostra relació amb l'Institut d'Estudis Catalans fan que les nostres respostes mereixin el màxim de crèdit. Esperem les vostres consultes. O. C.

HAN DIT...

«La Universitat Autònoma de Barcelona nasqué legalment el primer de juny del 1933 i morí, també legalment, pel Decret del 28 de gener de 1939, dos dies després d'acabades les operacions de la guerra civil a Barcelona.»

«El punt de fricció més important en els debats previs al Decret d'Autonomia fou el de la llengua.»

«Assolir aquell punt de convivència civilitzada de les dues cultures i les dues llengües no

sols ens sembla una solució digna per a un problema difícil, sinó que se'ns presenta com quelcom positiu, penetrat d'una riquesa cultural i humana que no és donat de viure als pobles que no han conegut mai estats conflictius d'aquest ordre.»

JORDI MARAGALL

(«Balanz de la Universitat Autònoma»,
editorial Nova Terra, Barcelona, 1969.)

LES UNITATS DE MESURA ELÈCTRIQUES I ELECTRÒNIQUES

Sovint els noms i els símbols de les unitats físiques apareixen mal escrits. Cal establir-los d'una manera inequívoca per al català a fi que tothom els utilitzi de la mateixa manera i d'acord amb les normes actualment existents, que han estat establertes internacionalment i adoptades per tots els països.

Sobre els símbols de les unitats, cal dir que, de fet, no hi hauria d'haver cap vacil·lació: aquests símbols han estat fixats internacionalment i admeten una única forma, usada en totes les llengües sense cap variació. Cal, doncs, no més conèixer-los i utilitzar-los exactament igual en català. És un cas semblant al dels símbols dels elements en química. Convé insistir també (perquè sovint hom ho fa malament) en el fet que els símbols de les unitats són invariables i no han de dur la *s* del plural ni han d'anar seguits de cap punt (com si fossin abreviatures); tampoc no s'han de canviar els tipus de lletra, majúscules per minúscules o viceversa, ni emprar mai la cursiva, sinó el caràcter rodó.

En canvi, sobre els noms de les unitats cal distingir entre els noms d'aquelles que tenen forma pròpia en cada llengua, i per tant també en català, de les que en totes les llengües presenten una única forma acceptada per tothom. En el primer cas tenim unitats prou conegudes, com *metre*, *gram*, *segon*, *litre*, *àrea*, *grau*, etc. que constitueixen noms comuns recollits als diccionaris, existents des de fa temps i que no ofereixen cap dificultat, per tant, en català. Però el segon cas és el que correspon a noms d'unitats més recents i que hom tendeix a utilitzar amb una mateixa grafia en les diverses llengües. Entre aquestes, el cas més nombrós

és, sens dubte, el de les unitats que han estat establertes a partir del nom propi d'un científic i que la majoria de les vegades són escrits amb la mateixa grafia que el dit nom; així tenim: *newton*, *ohm*, *weber*, *tesla*, *coulomb*, etc. En uns quants casos les formes establertes suprimeixen alguna lletra del nom propi, com *volt* (de Volta) o *farad* (de Faraday), i és així com hem d'usar-les en català. En tots aquests casos hem de preferir en la nostra llengua les formes internacionals a les adaptades, tot i que algunes d'aquestes foren acceptades al Diccionari General (com *joul* en lloc de *joule*, *amper* en lloc de *ampere*, *vat* en lloc de *watt*). Cal observar que en casos semblants cap llengua no ha adaptat aquests noms internacionals, tret del castellà, però aquest darrerament ha començat també a preferir-lo en els textos científics; així actualment tendeixen a preferir *volt* a *vol·tio*, *ohm* a *ohmio*, etc. Doncs en català evidentment hauríem de fer el mateix, més tenint en compte que no hem emprat altres noms per a moltes d'elles, com *ohm*, *volt*, *farad*, etc., que coincideixen amb les formes internacionals. ¿Val la pena, doncs, que fem com a úniques excepcions *amper*, *joul* i *vat* com fa el Fabra i ens apartem així de l'ús internacional?

El que ja no és tan clar és com hem de fer els plurals d'aquests noms. Hi ha qui proposa que siguin invariables a fi d'evitar complicacions. Però llengües com l'anglès i el francès fan els plurals en *s* en molts d'ells: *volts*, *ohms*, *farads*, etc. Aquest és també l'ús corrent en català i per tant sembla que és el que cal fer en aquelles en què resulti natural afegir una *s*. Però més valdria fer invariables aque-

lles que, per llur grafia, presentin un acabament que demani un plural més complex; aquest és el cas de *gauss*, *hertz*, *siemens*, *lux*, etc.

També és convenient d'observar que totes les llengües escriuen aquests noms amb minúscules (llevat de l'alemany que, com tot substantiu, ho fa amb majúscula). És lògic que fem, doncs, també el mateix en català.

Però, de tota manera cal insistir en el punt que, sigui quina sigui la grafia que adoptem per al nom, el símbol de la unitat ha d'ésser sempre invariable i sense cap s en el plural.

Diguem finalment que, entre els diferents sistemes de mesures proposats (CGS, MTS, MKS,

etcètera), el que ha estat preferit i per tant adoptat i recomanat internacionalment és l'anomenat sistema internacional (SI), basat en el MKSA o sistema Giorgi. Aquest és per tant el que caldrà utilitzar en els textos científics i tècnics. De tota manera encara són utilitzades certes unitats d'altres sistemes que, de fet, coexisteixen amb les d'aquest.

A continuació donem un quadre amb les principals unitats d'ús internacional, limitant-nos però a les emprades en electricitat i electrònica. En una altra ocasió indicarem les de les altres branques de la física i de la tècnica.

Magnitud	Símbol	Unitat	Símbol
intensitat de corrent	I	ampere (1)	A
tensió, diferència de potencial,	U, V, E, R	volt	V
força electromotriu		ohm	Ω
resistència		ohm-metre	Ωm
resistivitat		siemens	S
conductància	ρ	weber (2)	Wb
flux magnètic	Φ	tesla (3)	T
inducció magnètica	B		
tensió magnètica, força		ampere-volta (4)	Av
magnetomotriu	Um	henry	H
inductància	L	ampere-volta per metre (5)	Av/m
intensitat de camp magnètic	H		
càrrega elèctrica, quantitat		coulomb	C
d'electricitat	Q	farad	F
capacitat	C		
energia, treball	E, W	joule (6)	J
potència	P	watt (7)	W
freqüència	f, ν	hertz	Hz

(1) Bé que el Fabra estableix la forma *amper*, caldria preferir la internacional *ampere*.

(2) Encara és emprada la unitat CGS anomenada *maxwell* (símbol Mx).

(3) Encara és emprada la unitat CGS anomenada *gauss* (símbol Gs).

(4) Encara és emprada la unitat CGS anomenada *gilbert* (símbol Gb).

(5) Encara és emprada la unitat CGS anomenada *oersted* (símbol Oe).

(6) Bé que el Fabra estableix la forma *joul*, caldria preferir la internacional *joule*.

(7) Bé que el Fabra estableix la forma *vat*, caldria preferir la internacional *watt*.

LLUÍS MARQUET

MISCELLANEA

EL SUFIX FAENT

Amb l'antic participi de present del verb fer, *faent*, i un substantiu en funció de complement directe seu, hom forma mots compostos, descriptius de les accions que fan els agents als quals s'atribueixen. El sufix «faent» no sembla que sigui gaire productiu; però alguns dels mots

on figura pertanyen a la terminologia científica. Tenim així *liqüefaent* i, anomenant accions farmacològiques, *rubefaent* i *estupefaent*. Sobre aquest darrer mot convé tenir present que la forma «estupefacient», que constava a les primeres edicions del Diccionari normatiu, n'ha estat suprimida. — C. D.

NO DIGUEU «TIROIDEU», SI US PLAU!

Els adjectius de terminació -oide (sense essa final, feu el favor!) expressen sempre «en forma de», «semblant a»; així, *aracnoide*, *escafoide* i *tiroide*, per exemple, són adjectius que indiquen, respectivament, la semblança amb una teranyina, amb una barca i amb un escut. Moltes vegades, aquests adjectius sofreixen una substantivació i, sobreentenent el mot que adjectiven, diem l'aracnoide (la membrana aracnoide), l'escafoide (l'os escafoide) o el tiroide i la tiroide (el cartílag tiroide i la glàndula tiroide, respectivament).

Quan volem indicar que alguna cosa té relació amb un d'aquests mots de terminació —oide o bé li pertany, hem de recórrer a llur adjectivació. I, com que la terminació —oide ja és pròpia d'un adjectiu, en rigor hem d'adjectivar un adjectiu. En català, aquest procés es realitza amb la terminació -oidal. Amb aquesta terminació obtindrem les expressions *hemorràgia aracnoïdal*, *fractura* o *inserció escafoïdal* i *hormona tiroïdal*, per exemple. Les expressions *hemorràgia aracnoide*, *fractura* o *inserció escafoide* i *hormona tiroide* són incorrectes i, fins i tot, resulten còmiques perquè, és clar, cap hemorràgia no té forma de teranyina, ni la inserció ni la

fractura cap semblança amb una barca ni l'hormona de la tiroide no sembla un escut.

Només en anatomia, la relació de mots amb la terminació -oidal fóra interminable. Pensem, per exemple, en músculs que tenen la inserció en ossos o formacions acabats en -oide (l'esternoclado-mastoïdal i tants d'altres), en sins (si etmoïdal), en orificis o fenedures (fenedura esfenoidal), etc.

En resum, tiroide o tiroïdal segons els casos, Però, «tiroideu» mai! — O. C.

LA PRONUNCIACIÓ DE «FLUOR»

En el Vocabulari Bàsic de Matemàtica, Física i Química que vam editar l'any 1977, al costat de la paraula *fluor* hi ha un asterisc que remet a una nota de peu de pàgina en què s'indica que aquell mot s'ha de pronunciar recolzant l'accent sobre la *o*, anàlogament a com es pronuncia *suor*.

Una ulterior revisió ens porta a rectificar. Si bé l'accent tònic ha de recaure sobre la *o*, el so d'aquesta vocal ha d'ésser obert i no tancat, de manera que la pronunciació sigui com la de la paraula *clor*.

Perdoneu, però també la Comissió s'equivoca!

CORREU DEL FULL

Heu fet constar que el femení de les designacions dels especialistes es construeix amb la terminació «òloga». Així, de ginecòleg: ginecòloga; de fisiòleg, fisiòloga, etc. Em sembla que la fonètica derivada d'aquesta ortografia no resulta gaire catalana i se m'acudeix de preguntar per què no es conserva la e del masculí; així, de ginecòleg, ginecòlega i de fisiòleg, fisiòlega, etc. — J. M. Masriera (Barcelona).

Aquests mots han sofert la mateixa transformació que «diàleg», «catàleg» i «anàleg», per exemple. En el substantiu i l'adjectiu masculins, el sufix llatí *-logus* ha passat, en català a -leg, mentre conserva la *o* en tots els derivats: dialogar, dialogista; catalogació, catalogar; anàlogament, analogia i, també, en el femení anàloga. Derivacions com aquesta són molt freqüents: de *vivus*, el català ha passat a «viu», mentre que el gènere femení i els mots derivats no duen la *u* sinó que han con-

servat la *v* originària (viva, vivacitat, vivament, vivificar).

He sentit sovint professionals de les arts gràfiques parlar de «fotolits» referint-se a certs originals fotolitogràfics. D'acord amb les indicacions que doneu al núm. 2 del Full Lexicogràfic, ¿no se n'hauria de dir «fotòlits», d'aquests originals? — J. R. (Manresa).

No hi ha cap dubte que cal parlar de «fotòlits» i no de «fotolits». El mot fotòlit és format pel prefix *foto-*, del grec *photos*, que significa llum, i pel sufix *-lit* el qual prové del grec *lithos*, que vol dir pedra. Té, doncs, les mateixes característiques que altres mots formats per un prefix d'arrel grega i el sufix *-lit* com, per exemple, monòlit, estromatòlit, aeròlit, gastròlit, etc. No hi ha cap raó que justifiqui una diferència d'accentuació entre mots del mateix grup.

REDACCIÓ: Salvador Alegret, Núria Aramon, Ramon Bacardí, Jordi Bosser, Jordi Carbonell i Pinyol, Oriol Casassas, Josep M. Costa i Molinari, Carles Domingo, Montserrat Inglès, Jordi Lleonart, Lluís Marquet, Angel Messeguer, Joan Picanyol, Martí Ruiz Altaba i Josep M. Valeri.

Passeig de la Bonanova, 47, segon pis, Barcelona (17).